

MİLAS HALILARI ARASINDA FARKLI BİR DESEN: "KABUKSUZ" HALILARI* A DIFFERENT PATTERN AMONG MILAS CARPETS: "KABUKSUZ" CARPETS

Sema ETİKAN*
Filiz Nurhan ÖLMEZ**

Öz

Milas halılarının kökenine bakıldığında, 17. yüzyılın sonlarında yöreye göç eden Türkmenler tarafından getirildiği, 18 ve 19. yüzyıllarda gelişmesini sürdürdüğü düşünülmektedir. Farklı yörelerden gelen Türkmenlerin taşıdıkları öz kültürleri, yöre kültürüyle kaynaşarak harmanlanmıştır. Bunun sonucunda kendine özgü renk, motif ve desen özelliğine sahip halılar ortaya çıkmıştır. Milas halıları, desen özelliklerine göre seccadeler, dar zeminli bordürlü halılar, tamamı bordür desenli halılar, kare madalyonlu halılar, yılan motifli halılar, hayat ağacı motifli halılar, madalyonlu halılar (Karacahisar halıları) olarak gruplandırılabilir. Ayrıca dokundukları bölgeler dikkate alınarak yapılan başka bir sınıflandırmaya göre de Milas halıları "Gereme" ve "Karacahisar" halıları olmak üzere iki grupta toplanmaktadır. Ancak Milas halısı olarak bilinen ve uzun yıllardır dokunan fakat bu gruplandırmalara tam olarak uymayan desenli halılar da yörenin dokuma kültüründe görülmektedir. Bu tip halılardan biri de "Kabuksuz" desenli halılardır. Kabuksuz Milas halıları ile ilgili yapılmış özel bir araştırmaya rastlanmamıştır. Tespit edilen ilk örneği 19. yüzyıla tarihlendirilen Kabuksuz halının zemini genelde bitkisel motiflerden oluşmakta ve bu motiflerin tamamı "Kabuksuz" deseni olarak adlandırılmaktadır. Milas ilçesinin bazı köylerinin yanı sıra Bodrum ilçesinin halıcılıkla uğraşan bazı köylerinde de dokunan Kabuksuz halılarının dokumacılığı diğer Milas halılarına göre daha az yaygındır. Bu çalışmada Kabuksuz desenli Milas halıları ile ilgili bilgiler derlenmiş, renk, motif, desen ve bazı teknik özellikleri incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Motif, Desen, Kabuksuz halıları, Milas.

Abstract

Looking back at the origin of Milas carpets, they are considered to be brought by the immigrant Turkoman near the end of the 17th century, and they are considered to have continued to improve in 18th and 19th centuries. The core culture of the Turkoman who came from different regions had joined together and blended with the regional culture of Milas. As a result, carpets with unique color, motif and pattern properties have emerged. Milas carpets can be grouped in accordance with their pattern properties as prayer rugs, bordered carpets with narrow ground, fully bordered patterned carpets, square medallion carpets, snake motif carpets, life tree motif carpets and medallion carpets (Karacahisar carpets). Milas carpets can also be grouped in accordance with the areas they were woven in, and they are split into two groups as "Gereme" and "Karacahisar" carpets. However, in the weaving culture of the region, there are other variations of carpets known as Milas carpets which have been woven for long years, while they do not completely belong in these categories. One of these variations is the "Kabuksuz" patterned carpets. A study specific to the Kabuksuz Milas carpets has not yet been encountered. The ground of the first known example of the Kabuksuz carpet which was dated back in the 19th century, generally consists of floral patterns and all of those motifs have been named as the "Kabuksuz" pattern. The weaving of the Kabuksuz carpet, which are woven in some villages of the Milas province as well as certain villages of the Bodrum province that are occupied with weaving, is less common compared to the Milas carpets. In this study, data regarding Milas carpets with Kabuksuz pattern has been compiled, and their colour, motif, pattern and other certain technical properties have been examined.

Keywords: Motif, Pattern, Kabuksuz Halıları, Milas.

1. GİRİŞ

Milas halılarının başlangıcının 17. yüzyılın sonlarında rastladığı, 18 ve 19. yüzyıllarda ise bölgede halıcılığın gelişmesini sürdürdüğü düşünülmektedir. Yöreye 11. yüzyıldan itibaren göç eden Türkmenler tarafından getirilen halıcılık, farklı yörelerden gelen Türkmen dokumacıların taşıdıkları kendi kültürlerinin yöre kültürü ile bir araya gelerek harmanlanması ile kendine özgü renk, motif ve desen özelliğine sahip olmuştur. Uzun yıllar bu kendine özgü renk, motif ve desen özelliğini koruyan ve yörede dokumacılar gelir kaynağı da olan halıcılık bugün başta Bozalan, Türkevleri, İkizköy, Çökertme Kayaönü, Dereköy, Kuzyaka, Pinar, Balçılar ve Karacahisar köyleri olmak üzere birçok köyde sürdürülmektedir. Milas halıları şekli daha çok kareye yakın seccade boyutunda ve Türk düğümü ile dokunan tamamı yün malzemeli halılardır. Doğal boyalarla boyanmış ipliklerle dokunan bu halılarda şeftali kırmızısı, bal rengi sarı, yeşil, mor ve beyaz sık kullanılan renkler olmuştur. Milas halılarına ait en eski örnekler 18. yüzyıl sonu 19. yüzyıl başına ait örneklerdir. Bunlar Türk İslam Eserleri Müzesi ile Vakıflar Müzesinde sergilenmektedir (Aslanapa, 1987, 182, Bayraktaroğlu, 1988, 56, Cengiz, 1996, 77, Deniz, 1987, 13, Etikan ve Ölmez, 2013, 2, Sevinç, 2001, 15).

* Prof. Dr., Ahi Evran Üniversitesi, Neşet Ertaş Güzel Sanatlar Fakültesi, Geleneksel Türk El Sanatları Bölümü. etikansema@gmail.com

** Prof. Dr., Ahi Evran Üniversitesi, Neşet Ertaş Güzel Sanatlar Fakültesi, Geleneksel Türk El Sanatları Bölümü. filnurol@gmail.com

Milas halıları hem geçmişteki hem de günümüzdeki örnekleri incelenerek desen özelliklerine göre; seccadeler, dar zeminli bordürlü halılar, tamamı bordür desenli halılar, kare madalyonlu halılar, yılan motifli halılar, hayat ağacı motifli halılar, madalyonlu halılar (Karacahisar halıları) olarak gruplandırılmaktadır. Ayrıca desenlerinin yanı sıra bu desenlerin yoğun olarak dokunduğu yerleşim yerleri dikkate alınarak *Gereme* ve *Karacahisar* halıları olmak üzere iki grupta da toplanmaktadır. Karacahisar halılarını oluşturan madalyonlu halılar dışında kalan halı grupları, Bozalan, Çökertme, İkizköy, Türkevleri, Yeniköy ve Pinar köylerini kapsayan ve Gereme köyleri olarak bilinen bu köylerde yoğun olarak dokunmakta ve bölgenin adıyla yani, Gereme halıları olarak bilinmektedirler (Akarca ve Akarca, 1951, 41, Bayraktaroğlu, 1988, 56, Deniz, 1987, 14, Deniz, 2000, 122, Etikan, 2002, 73,74, Etikan, 2006, 124-128, Etikan ve Ölmez, 2013, 53, Etikan ve Ölmez, 2016, 200).

Seccadeler; kendi içerisinde mihrap düzenlerine göre boğumlu mihraplı seccade, kancalı mihraplı seccade, çift taraflı mihraplı seccade ve düz mihraplı seccadeler olarak ayrılmaktadır. Bunların arasında yörede en yaygın dokunan seccade deseni boğumlu mihraplı seccadelerdir (Etikan, 2006, 125, Etikan ve Ölmez, 2013, 129) (Şekil 1).

Şekil 1: Milas-Boğumlu mihraplı seccade (18. yy) (Anonim, 1998)

Dar zeminli bordürlü halılar; dıştan içe doğru dar ve enli olmak üzere birden fazla bordürden ve ortada dar uzun bir dikdörtgen zeminden meydana gelmekte ve bordürlerinde çok çeşitli motif ve desen yer almaktadır. Ortada yer alan uzun dikdörtgen zeminde de daha çok geometrik düzenli motifler sıralanmaktadır (Etikan, 2006, 126) (Şekil 2).

Şekil 2: Milas halısı (19. yy) (Anonim, 1998)

Tamamı bordür desenli halılarda; bordürü oluşturan desen orta zeminde de boyuna bir düzen içerisinde yer almaktadır (Etikan, 2006, 126) (Şekil 3).

Şekil 3: Milas halısı (19. yy) (Anonim, 1998)

Kare madalyonlu halılarda; dıştan içe doğru dar ve enli bordürler, zeminde ise bir ya da birden fazla kare ya da bazen de biri kare diğeri dikdörtgen şekilli madalyonlar yer almaktadır (Etikan, 2006, 127) (Şekil 4).

Şekil 4: Milas halısı (18. yy) (Anonim, 1998)

Yılan motifli halılar; orta zeminde farklı formlarda stilize yılan motifini yer aldığı bir halı tipidir (Etikan, 2006, 127) (Şekil 5).

Şekil 5: Milas halısı (18. yy) (Anonim, 1998)

Hayat ağacı motifli halılar; örnekleri daha az görülen bir halı grubudur. Bu halılarda hayat ağacı motifi tütün yaprağı, gerçekçi karanfil çiçekleri, stilize gül veya rozet çiçekleri ya da laleler şeklinde yer almaktadır (Etikan, 2006, 127) (Şekil 6).

Şekil 6: Milas halısı (18. yy) (Aslanapa, 1987, 182)

Madalyonlu halılar (Karacahisar halıları); Bu halılar daha çok Karacahisar köyünde dokunan ve madalyonlu olarak tanımlanan, zemininde bitkisel motiflerle oluşturulmuş köşe ve göbek motiflerinin yer aldığı halılardır (Etikan, 2006, 127, Etikan ve Ölmez, 2016, 200) (Şekil 7).

Şekil 7: Karacahisar halısı (Etikan ve Ölmez, 2016, 206)

Ancak Milas halısı olarak bilinen ve uzun yıllardır dokunan fakat bu gruplandırmalara tam olarak uymayan desenli halılar da yörenin dokuma kültüründe görülmektedir. Bu tip halılardan biri de *Kabuksuz* desenli halılardır. Bu halılar hakkında daha önce yapılmış ayrıntılı bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Milas ilçesinin bazı köylerinin yanı sıra Bodrum ilçesinin halıcılıkla uğraşan bazı köylerinde de dokunan Kabuksuz halılarının dokumacılığı diğer Milas halılarına göre daha az yaygındır. Bu çalışmada Kabuksuz halılarının renk, motif ve desen özellikleri incelenmiş ve örneklerle açıklanmıştır.

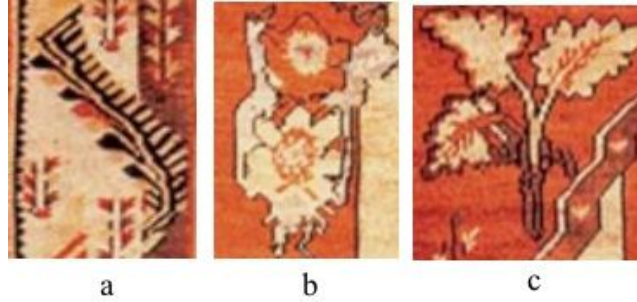
2. MİLAS YÖRESİ KABUKSUZ HALILARI

Tespit edilen ilk örneği 19. yüzyıla tarihlendirilen Kabuksuz desenli halının zemini genellikle bitkisel motiflerden oluşmakta ve bu motiflerin tamamı *Kabuksuz* deseni olarak adlandırılmaktadır (Şekil 8).

Şekil 8: Kabuksuz halı, Milas/Muğla (19. yy. / Özel Koleksiyon Milano, Env. No: Tappeto Orientale Sf 100/18)
(<http://www.turkelhalilari.gov.tr>, Erişim tarihi: 08-02-2018)

Şekil 8’de verilen halı 19. yüzyıla ait bir örnektir. 83x125cm boyutlarında olan bu halı farklı formlarda bitkisel motiflerden oluşmuştur. Bordürde görülen iri yapraklar, *kabuksuz* ya da *kabuksuzun papuçları* (Şekil 9a.) olarak, orta zemindeki çiçek motifleri ise *küp* (Şekil 9b.) olarak adlandırılmaktadır. Yine orta zeminde köşelerde *tütün yaprağı* (Şekil 9c.) motifleri yer almaktadır. Halıda sarı, kırmızı, siyah ve beyaz renkler kullanılmıştır.

Şekil 9: a. Kabuksuz (kabuksuzun papuçları), b. Küp, c. Tütün yaprağı

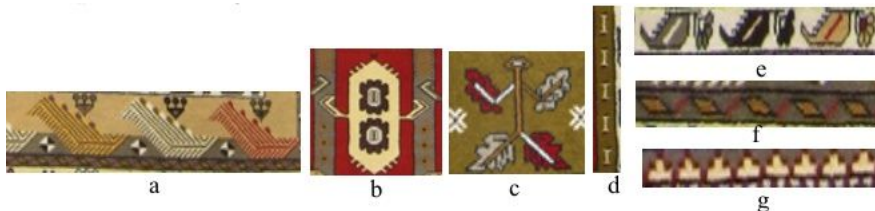
Zaman içerisinde bu motiflerin kullanıldığı yerler aynı kalmakla birlikte formlarında değişiklikler olduğu görülmektedir. Halı boyutlarının büyümesi ile *kabuksuz* motifleri bazı halılarda iki geniş bordürde yine iri yapraklar şeklinde sıralanmaktadır. Orta zeminde yer alan ve küp adı verilen çiçek motifleri natüralist özelliğini bir miktar kaybederek daha geometrik bir şekil almıştır. Köşelerde yer alan tütün yapraklarının ise boyutları küçülmüştür (Şekil 10., Şekil 12., Şekil 14.). Kabuksuz motifi daha çok Bodrum köylerinde dokunan örneklerde *kabuksuzun papuçları* olarak adlandırılmaktadır.

Şekil 10’da verilen halı Milas ilçesinin Çökertme köyünde dokunmuş bir örnektir.

Şekil 10: Milas halısı /Kabuksuz (Fatma Akkaş, Milas/Çökertme) (Etikan ve Ölmez, 2013, 135)

Şekil 10’da verilen halı günümüze ait yeni bir dokumadır. 206x360cm boyutlarında olan bu taban halısının dm^2 ’deki düğüm sayısı 26x36’dır. Atkı ve çözgü iplikleri yündür. Halının zeminin oluşturan motiflerin tamamı *kabuksuz* deseni olarak adlandırılmaktadır. Dıştan içe iki enli bordürde yer alan iri yaprak motifleri *kabuksuz* motifi (Şekil 11a), orta zeminde üç sütunda sıralanan *küp* (Şekil 11b) motifleri, köşelerde ise *tütün yaprağı* (Şekil 11c) yer almaktadır. Küp motiflerinin yanında her iki uzun kenarda *kibrit* (Şekil 11d) motifleri görülmektedir. İçten dışa doğru dar bordürlerde de *tabanca* (yarım testere, taracık) (Şekil 11e), *kaydırma* (yaprak yanış) (Şekil 11f), *tekrar tabanca* (yarım testere, taracık) ve *çentik* (karı boşatan) (Şekil 11g) motifleri bulunmaktadır. Dokumada kullanılan renkler ise kırmızı, boyama, samani, mineç moru, boyalı sarı, palamut sarısı, açık palamut sarısı, narpuz yeşili, yeşil, siyah ve beyazdır (Etikan ve Ölmez, 2013, 135).

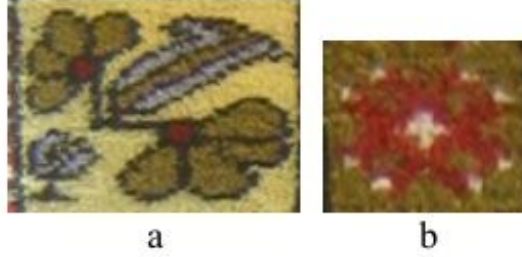
Şekil 11: a. Kabuksuz, b. Küp, c. Tütün yaprağı, d. Kibrit, e. Tabanca (yarım testere, taracık), f. Kaydırma (yaprak yanış), g. Çentik (karı boşatan) (Etikan ve Ölmez, 2013, 135)

Şekil 12’de verilen halı Milas ilçesinin Karapınar köyünde dokunmuş bir örnektir.

Şekil 12 : Milas halısı / Kabuksuz (Cansel Göktepe, Milas/Karapınar)

Şekil 12.'de verilen halı da yakın tarihli, yaklaşık 20 yıllık bir dokumadır. 118x192cm boyutlarında olan bu çeyrek halının dm^2 'deki düğüm sayısı 24x32'dir. Atkı ve çözgü iplikleri yündür. Dıştan içe ilk enli bordürde *yamuk gül* (Şekil 13a), ikinci enli bordürde *kabuksuz* motifi (Şekil 11a), orta zeminde de tek sütunda sıralanan *küp* (Şekil 11b) motifleri yer almaktadır. Orta zemini *köpek izi* (Şekil 13b) motifinin sıralandığı dar bordür çevrelemektedir. Kırmızı, mineç moru, palamut sarısı, açık yeşil, koyu yeşil, eflatun, siyah, beyaz dokumada kullanılan renklerdir.

Şekil 13: a. Yamuk gül, b. Köpek izi

Şekil 14'de verilen halı Bodrum ilçesinin Pınarlıbelen köyünde dokunmuş bir örnektir.

Şekil 14: Milas halısı / Kabuksuz (Ayşe Balon, Bodrum/Pınarlıbelen)

Şekil 14'te verilen halı da yine yakın tarihli bir dokumadır. Dokumacısı tarafından yaklaşık 13 yıllık olduğu söylenmektedir. Namazlağı olarak dokunmuştur. 75x108 cm boyutlarında olan bu halının dm^2 'deki düğüm sayısı 22x32'dir. Atkı ve çözgü iplikleri yündür ve elde eğrilmiştir. Dıştan içe enli bordürde *kabuksuz* (*kabuksuzun papuçları*), motifi (Şekil 11a), dar bordürde *köpek izi* (Şekil 13b) orta zeminde de tek sütunda sıralanan iki *küp* (Şekil 11b) motifi yer almaktadır. Köpek izi motifine Bodrum köylerinde *gül suyu* adı da verilmektedir. Kırmızı, mineç moru, koyu somon, pembe, palamut sarısı, fıstık yeşili hardal, siyah ve beyaz dokumada kullanılan renklerdir.

3. SONUÇ VE ÖNERİLER

Geleneksel Milas halıcılığında farklı desen özelliği ile önemli bir yer ediniş uzun yıllardır dokunan Kabuksuz desenli halılar yörenin kültürel zenginliğine katkı sağlamakta ve genç kızların çeyizlerinde yer almaktadır. Ancak günümüzde dokumacılığımız ciddi sorunlarla karşı karşıyadır. Hammaddeden, doğal boya kullanımının azalmasına, eğitimden, pazarlamaya kadar bazı sorunlar nedeniyle Anadolu halıcılığında oluşun azalma hatta yok olma tehdi Milas halıcılığı için de tehlike oluşturmaktadır. Birçok dokumacılık merkezimizde olduğu gibi Milas ve çevresindeki zengin dokuma çeşitliliği bugün için azalarak da olsa devam etmektedir. Kaybolmasının önüne geçmek ve geliştirmek milli kültürün devamlılığının sağlanması açısından önemli bir görevdir. Bunun için önlemler alınması ve bazı çalışmalar yapılması ivedi olarak gereklidir. Bu çalışmaların olumlu sonuç vermesi öncelikle yöre insanının ekonomik ve sosyal açıdan yaşam kalitesini yükseltecek, yöre halılarının hammaddeden dokuma tekniğine kadar kaliteli olarak üretiminin sağlanması da gelecek kuşaklara bu kültürün aktarılmasında önemli rol oynayacaktır.

KAYNAKÇA

- Akarca Aşkıdıl, Akarca Turan (1951). *Milas-Coğrafyası, Tarihi, Arkeolojisi*. İstanbul: İstanbul Matbaası.
- Anonim (1998). *Turkish Handwoven Carpets.Katalog*. No:1-5. Ankara.: T.C.Kültür Bakanlığı Yayınları.Sevinç Matbaası.
- Aslanapa, Oktay (1987).*Türk Halı Sanatının Bin Yılı*. İstanbul:Eren Yayıncılık.
- Bayraktaroğlu, Suzan (1988). Milas Halılarından Değişik Örnekler. *Kültür ve Sanat Dergisi*, İş Bankası Kültür Yayınları. Yıl:1. Sayı:1.
- Cengiz, Berna (1996). Milas Halılarının Renk Desen ve Kompozisyon Özellikleri. Türk Soylu Halkların Halı, Kilim, ve Cicim Sanatı Uluslararası Bilgi Şöleni. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.77-85s.
- Deniz, Bekir (1987). Milas Halıları. İzmir: *Bilim, Birlik, Başarı*, Sayı:49. s.13-20.
- Deniz, Bekir (2000). *Türk Dünyasında Halı ve Düz Dokuma Yaygıları*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları:215.
- Etikan, Sema (2002). *Muğla İlinde El Dokuması Halıcılık ve Üretilen Halıların Bazı Teknolojik Özellikleri Üzerinde Bir Araştırma*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara
- Etikan, Sema (2006). Milas Halılarının Renk, Motif ve Desen Özelliklerinde Görülen Değişim ve Nedenleri. Denizli I. El Sanatları Kongresi-Bildiriler. Denizli: Denizli Ticaret Odası Kültür Yayınları: 001.
- Etikan, Sema ve Filiz Nurhan Ölmez (2013). *Muğla ve Yöresi Kirkitli Dokumalarının Sanatsal ve Bazı Teknolojik Özellikleri Üzerine Bir Belgelendirme ve Katalog Çalışması*. Muğla: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Yayınları.
- Etikan, Sema ve Filiz Nurhan Ölmez (2016). Milas İlçesi Karacahisar Halıları. VI. Uluslararası Türk Sanatı, Tarihi ve Folkloru Kongresi/Sanat Etkinlikleri. 1. Cilt. s.199-210. Konya: Anka Basım Yayın Ltd. Şti.
- Sevinç, Berna (2001). *Milas Camilerindeki Halılar*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.
- <http://www.turkelhalilari.gov.tr>, Erişim tarihi: 08-02-2018